
Elméleti vita arról, hogy kinek a kezdeményezésére jön létre a biztosítási szerződés, valamint hogy konszenzuális vagy reál szerződés-e?

Prugberger Tamás*

A szerző a címben feltett kérdést először a magyar és a külföldi tételesjog szempontjából vizsgálja Szalma professzorral vitázva, majd e kérdésben Novotni Zoltán és a saját nézetét mutatja be. Ennek során beszél Novotni Zoltánnal való együttműködéséről.

Kulcsszavak: biztosítási szerződés, ajánlat, ellenajánlat, elfogadás, módosítás, együttműködés

Theoretical debate about whose initiative the insurance contract is created, as well as whether it is a consensual or real contract?

The author first examines the question posed in the title from the point of view of Hungarian and foreign substantive law, discussing it with Professor Salma, and then then presents Professor Zoltán Novotni and his own views on this question. During this, he talks about his collaboration with Novotni.

Keywords: insurance contract, offer, counter-offer, amendment, acceptance, cooperation

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2024.2.70>

Ez a probléma nem új keletű. Felvetődött már a klasszikus kapitalizmus korai időszakában, amikor az ókorhoz és a középkorhoz hasonlóan a jogbiztonság hiánya, valamint a természeti erők és az emberi egészség és élettartam egzisztenciális és vagyoni kihatású bizonytalanságai hatására társadalmi igényként jelent meg a biztosítás, amelyek különböző vagyont letet és egzisztenciát károsító, valamint felelősséggel járó eseményre kártalanítási és felelősségátvállalási helytállást alapján kártalanítást, vagy kártérítés alóli mentesítést teljesít a biztosító cég. Az ókortól egészen a klasszikus kapitalizmus hajnaláig, amíg a közbiztonság az állami rendészeti igazgatás meg nem erősödéséig labilis volt, és amíg a természeti erőkkel és a balesetekkel, valamint a betegségekkel (járványokkal) szemben a védekező eszközök nem váltak hatékonyvá, a biztosítókat a biztosítást igénylők sokasága kereste meg. Ezért évszázadokon keresztül a kialakult szokásjog úgy tekintette, hogy a biztosítási szerződést minden esetben a biztosítást igénylő fél kezdeményezi, és ha az ő ajánlatára a címzett biztosító cég szokásjogilag, vagy

* Professor emeritus, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete.

tételes jogilag meghatározott időn belül nem válaszolt, vagy ha nem tett ellenajánlatot, a biztosítási szerződés a biztosítást igénylő ajánlata szerint jött létre. E kialakult gyakorlat hatására a biztosítási szerződést a korai jogtudomány és a bírói gyakorlat a biztosítási szerződés kezdeményezőjének a biztosítást igénylőjét tartotta, Németország és Magyarország pedig továbbra is annak tartja ma is. Ezzel szemben az európai államok többségében frankofon--latin jogrendszerbeli hatásokra a szerződéskötést uraló ajánlat-tétel átfordult a biztosító társaságok oldalára. Ez összefüggött azzal, hogy a komoly tengeri és szárazföldi árufuvarozást lebonyolító dél-nyugat európai országokban egyre több biztosító társaság alakult, amelyek közül a legnagyobbak kialakították a maguk érdekeinek megfelelően a biztosítási szakma alapvető szabályait és szerződéskötési feltételeit.

Az ennek nyomán megalkotott francia Code civil és a Code des Assurances a biztosítási szerződés megkötését meghatározó ajánlattevőnek nem a szerződéskötést igénylőt, hanem a biztosítást kínáló intézményt tekinti, amelynek ajánlatát befolyásolják a biztosítási szakma által kidolgozott biztosítási feltételek. A biztosítót a biztosítási szerződést kötni akaró fél, ha szerződéskötési ajánlatot tesz valamely biztosító intézménynek, ajánlatához a Polgári és a Biztosítási Kódexben meghatározott ideig kötve van. Ha nem kap ez alatt az idő alatt a biztosítótól ellenajánlatot, illetve választ, ajánlati kötöttsége alól szabadul.¹ Még kifejezőbb ez az átfordulás a svájci jogban, ahol –miként ezt Szalma kimutatja—a Biztosítási Törvény 1. cikkelyének rendelkezése szerint a címzett részére a biztosító intézet teszi meg, amely ajánlatához a biztosító az általa megadott ideig, de legalább 14 napig, orvosi vizsgálat megkövetelés esetén négy hétig kötve van. Ugyanakkor abban az esetben, ha az ügyfél, illetve a biztosított a biztosítási szerződést módosítani kívánja, és ha a biztosító az erről szóló igényre a Biztosítási Törvényben megszabott határidőn belül nem válaszol, a módosítás az ügyfél kívánsága szerint jön létre.² Ez esetben azonban a biztosító ugyancsak a Biztosítási Törvényben meghatározott határidőn belül felmondhatja a szerződést. Szalma József az osztrák biztosítási szerződés megkötésénél jelentkező e problémára nem ad egyértelmű választ, mivel hogy azt megkerüli. Bár utal az ABGB. 1288. §-ára, amelynek szövegét, ha nyelvtani jogértelmezéssel elemezzük, akkor abból a szövegből, miszerint „ha valaki azon kár veszedelmét, amely mást annak vétke nélkül érhetne, magára vállalja és annak bizonyos díjért a kikötött kárpótlék kiszolgáltatását megígéri, biztosítási szerződés jön létre,” az tűnik ki, hogy a „kezdő ajánlat” bármelyik féltől elindulhat, mégis a biztosítói közlés a mérvadó. Ha viszont az ajánlatot az ügyfél teszi meg, amit a biztosító az általános ajánlati kötöttségre vonatkozó ABGB előírása szerint nem válaszol meg, az ajánlatot tevő ügyfél csak a saját ajánlati kötöttsége alól szabadul, de a magyar, vagy a német szabályhoz hasonló módon nem jön létre ajánlatának megfelelően a biztosítási szerződés.³ Az osztrák szabályozással egyezik a holland

¹ Szalma József: A biztosítási szerződés – A biztosítói kárfelelősség az európai és a magyar magánjogban. Károli Gáspár Református Egyetem –L' Harmattan kiadása Budapest, 2023. 168-169.

² Szalma, 180-181.

³ Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch 7. Versicherungsvertrag; § 1288. „Wenn jemand die Gefahr des Schadens, welcher einen andern ohne desse Vrschulden treffen könnte, auf sich nimmt, und ihm gegen einen gewissen Preis....zu leisten verspricht; so entste der Versicherungsvertrag. LexxisNexis

megoldás is.⁴ Ez vált uralkodóvá az élénk ipari és kereskedelmi tevékenységet lebonyolító országokban, ahol az ipari termelés és a széleskörű áruforgalmazás volt a domináns, ott a biztosítási szerződéskötés többnyire a szolgáltató, nem pedig a biztosítást kereső részéről indul el. Ezzel szemben, ahol a kézműipar és a mezőgazdasági árutermelés és értékesítés határozta meg a gazdaság profilját, és a polgári jogi kodifikációt a kereskedelmi jogi kodifikáció megelőzte, mint Németországban és Magyarországon, a biztosítási szerződést nem magánjogi, hanem kereskedelmi jogi szerződésként kezelték. Így került a biztosítási szerződés a germán jogterületen Németországban és Magyarországon a kereskedelmi jogügyletek, nem pedig a magánjogi ügyletek közé. Így a német *Handelsgesetzbuch* (HGB), valamint a magyar Kereskedelmi Törvény annak ellenére, hogy a biztosítás iránti keresleti piac egyre kiegyenlítettebbé vált, Németországban és Magyarországon, valamint Svájcban annak ellenére, hogy a biztosítók kezdtek versengeni a biztosítást igénylőkért, a szerződéskötés kezdeményezője továbbra is a biztosítást igénylő maradt. Vagyis annak ellenére, hogy „de facto” egyre inkább a biztosítási szerződéskötést kezdeményezővé a biztosító vált, „de jure” továbbra sem vált a szerződéskötés kezdeményezőjévé annak ellenére, hogy a biztosító társaságok az üzletkötők egész sorát alkalmazza, felosztva közöttük a területet, hogy kik hol kíséreljenek meg biztosítási szerződéseket létesíteni az őket foglalkoztató biztosító cégnek.

Nem járt el másként a magyar 1875. évi Kereskedelmi Törvény (1975: XXXVII. tc.) VII. címének II. fejezetében szabályozott biztosítás, amelynek 468. §-a kimondta, hogy a biztosítási szerződés érvényességéhez írásbeli szerződés, vagyis írásbeli alakítás kell. Arról viszont e bekezdésben nincsen szó, hogy kit kell az írásbeli szerződésnél kezdeményezőnek tekinteni. Ez lehet a biztosító, de ugyanígy a biztosítást igénylő fél egyaránt. A jogszabályhely eme első bekezdését követő második bekezdése ugyanakkor azonban kimondta azt is, hogy a biztosítási szerződéssel egyenlőnek tekintendő a biztosító által kiállított kötvény, vagy az elfogadott ajánlatnak a biztosító könyveibe történő bevitele. Ebből az tűnik ki, hogy kezdeményező mind a biztosító, mind a biztosítást igénylő lehet. Ugyanakkor a harmadik bekezdésben arról volt szó, hogy „a bevezetés megtörténtnek tekintetik, ha a biztosító a biztosítási ajánlatot annak vételétől számítandó 48 óra alatt vissza nem utasította. Ebben az esetben a biztosítás az ajánlat elküldését vagy átadását követő napon déli 12 órakor veszi kezdetét.” A biztosítási szerződéskötésnek ez a megoldása eltért a magyar bírójog által a német tételes polgári jogi szerződéskötési szabályokhoz hasonlóan kialakított gyakorlatához, bele értve az ajánlattétel és elfogadásának, és az ajánlati kötöttség fennállásának a megítélését. A szerződéskötésnél a főszabály korábban is, éppen úgy, mint ma is (Ptk. 6:63-67. §§) az, hogyha a biztosító a biztosítási szerződést megkötni akaró ügyfél ajánlatára a törvényben meghatározott határidőn belül nem válaszol, vagy a válaszadást

ARD Oraç. 9. Augl. 272. A magyar szöveg átvéve Haller Károly kolozsvári egyetemi tanártól In: Az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv. Fordította és jegyzetekkel ellátva kiadta Haller Károly. Budapest, Athanaeum, Budapest, 1884.

⁴ Verzekeringsovereenkomst, Art 1813-1814, 1817. Burgerlijk Wetboek. Mr. R.J. Q. (red.) Sdu Fiscale & Financiële Uitgevers, Amersfoort.

elmulasztja, a biztosítási szerződés az ügyfél ajánlata szerint jön létre. Más kérdés az, hogy a biztosítónak módjában áll az így létre jött biztosítási szerződést rövid fennállási határidővel felmondani akkor, ha az ügyfél a biztosító módosítási kezdeményezését nem fogadja el.

Az 1959. évi IV. tv.-el megalkotott első magyar Ptk. 537. §-ának (1). bek-e az itt bemutatott kereskedelmi Törvénykönyvhöz (Kt.) hasonlóan, csak kevésbé precízen és egyszerűbben megfogalmazva elsőként azt mondta ki, hogy a biztosítási szerződés írásbeli megállapodással jön létre, de a (2)-ik bekezdés szerint akkor is létrejön, ha a biztosító az ajánlatra 15 napon belül nem válaszol. Ebben az esetben a szerződés a biztosítást megkötni akaró fél ajánlata szerint annak a biztosító részére történt átadása időpontjára visszamenő hatállyal jön létre. Ez estben éppen úgy, mint a korábbi Kt. szabálya alapján a biztosító, ha az így létrejött szerződés eltér a biztosítási szabályzattól, a biztosító 15 napon belül szerződésmódosítást kezdeményezhet, amit ha a biztosított, illetve az érdekében szerződést kötő fél nem fogad el, a biztosító 30 napos letelési határidővel felmondhatja a szerződést. Ezen az 1959. évi Ptk. 1968-ban, 1977-ben és 1998-ban megvalósított átfogó novellái alapján a 1050/1998 (IV.24) Kormányhatározattal elvégzett összeállítás alapján a biztosító társaságok javára annyiban állt fenn változás, hogy ha a szerződő félnek az ajánlata eltér a kötvény tartalmától, és ezt az eltérést a fél 15 napon belül nem kifogásolja, akkor a szerződés a kötvény tartalma szerint jön létre. Az ügyfél érdekeit azonban védi e bekezdés második fordulója, hogy az első fordulatnak ezt az újonnan betoldott előírását csak akkor lehet alkalmazni, ha a biztosító a kötvény kiszolgáltatásakor írásban felhívta erre az ügyfél figyelmét. Ellenkező esetben a szerződés az ügyfél ajánlata szerint jön létre. E kiegészítés beiktatását nyilván a magyar Állami Biztosítót megvásároló holland biztosító társaságok igényelték a saját biztosítási jogi előírásaik alapján, amit a holland Ptk., a *Burgerlijk Wetboek* tartalmaz. Így is azonban kezdeményezőnek az ügyfelet kell tekinteni, akinek, vagy amelynek (jogi személynek) az ajánlatát az „ex lege” meghatározott határidőn belül a biztosító nem vitatja, vagy a vitatását elmulasztja, a szerződés az ügyfél ajánlata szerint jön létre. Máskérdés az, hogy az így létrejött szerződést a biztosító rövid fennmaradási határidővel felmondhatja.

A 2013. évi V. tv.-el életbe léptetett új Ptk. XXII. címe rendezi a biztosítási szerződéseket, ahol a LXII. fejezet tartalmazza a biztosítási szerződés általános szabályait, ideértve a biztosítási szerződéskötést is. A szerződéskötés módjának általános szabályait a 6: 443. § tartalmazza, míg fogyasztói biztosítás szerződéskötés speciális esetét a 444. § szabályozza. Ezen kívül a 441. § az együttbiztosítás, míg a 442. § a csoportos biztosítás speciális előírásait fogja át. E két esetben is azonban alapvetően a 443. §-ban meghatározott szerződéskötési előírásokat kell alkalmazni a biztosítási szerződés megkötése során. A 443. § -ból „a contrario” az következik, hogy főszabályként a szerződést írásban kell megkötni. Ha viszont a szerződést nem írásban kötötték meg, akkor a biztosító köteles biztosítási fedezetet igazoló okiratot kiállítani. Ha annak tartalma a szerződő fél ajánlatától eltér és az eltérést a szerződő fél a dokumentum kézhezvételét követően nem kifogásolja, a szerződés a fedezetet igazoló dokumentum szerinti tartalommal jön létre. Ha azonban a dokumentum az ajánlattól lényegesen eltér –amelyre a dokumentum átadásakor a biztosító a

szerződő fél figyelmét írásban fel kell, hogy hívja. Ebben az esetben, ha szerződő fél az ajánlatától való eltérést nem fogadja el, a biztosítási szerződés nem jön létre. Abban az esetben, ha a felhívás a biztosító részéről elmarad, a biztosítási szerződés az ajánlat tartalmának megfelelően jön létre. Az ajánlati kötöttség a szerződő fél részéről annak megtételétől számítva 15 napig terjed, ha pedig egészségügyi kockázatfelmérésre van szükség 60 napig áll fenn. Ha azonban a szerződés a biztosító részéről a lényeges eltérésre szóló figyelemfelhívás elmaradása miatt a szerződő fél ajánlata szerint jön létre, a 444. § (4). bekezdésébe foglalt lehetőséggel élve a szerződés létrejöttétől számított 15 napon belül módosítást javasolhat, amit ha a szerződő fél nem fogad el, vagy válasz nélkül hagy, a biztosító a szerződést további 15 napon belül 30 napos határidővel elmondhatja. A szerződéskötés menete lényegében nem változott. A kiindulás itt is a német és a korábbi magyar megoldásokkal egyezően a biztosítási szerződést kötni akarótól indul el és ha nem kap választ, a szerződés az ő ajánlata szerinti tartalommal jön létre. Ez alól csak fogyasztói biztosítás esetén van kivétel, amikor a biztosítási szerződés akkor is létrejön, ha a fogyasztónak minősülő szerződést kötő, ha a reá vonatkozó 15, illetve 60 napos ajánlati kötöttségének idején belül a biztosító nem nyilatkozik. Ez azonban csak akkor érvényesül, ha az ajánlatot a szerződést kötő fél a jogviszony tartalmára vonatkozó jogszabályban előírt tájékoztatás birtokában, a biztosító által rendszeresített ajánlati lapon és a díjszabásnak megfelelően tette.

Az eddig leírtakból kitűnik, hogy a biztosítási szerződés létesítésének két módja alakult ki. Az egyik, ahol a biztosító a meghatározó és a kezdeményező, a másik pedig, ahol a biztosítási szerződést kötni akaró ügyfél. A magyar szabályozás a némettel együtt ez utóbbit követte az 1959. évi Ptk.-t megelőző bírói gyakorlatban, majd pedig az 1959. évi első Ptk.-ban, amit nem érintett a törvény többszöri módosítása és ez a megoldás tovább öröklődött a 2013. évi ma hatályos új magyar Ptk.-ban is. A magunk részéről ezt a megoldást tartjuk helyesebbnek szociális szempontból, mert így kevésbé van kiszolgáltatva a laikus ügyfél a szakma bonyolult útvesztőit kiválóan ismerő biztosító társaságoknak.

Mindezek alapján leszűrhető az a következtetés, hogy a biztosítási szerződés, amely kezdetben a biztosítást igénylők kezdeményezésére jött létre, átfordult és a legtöbb országban a biztosító kezdeményezésére jön létre. Kivételt képez ez alól néhány ország, ahol a jogi szabályozás értelmében teoretikusan az ügyfél, azonban a gyakorlatban a biztosító kezdeményezésére jön létre. Abban a kis számú esetben, amikor az ügyfél a kezdeményező és a biztosító az ügyfél ajánlatára nem válaszol, jogdogmatikailag egyoldalú jogügyletként jön létre a biztosítási jogviszony, de lehet olyan megdönthető vélelmet is felállítani, miszerint az ügyfél ajánlatának válaszon kívüli hagyása hallgatóságos beleegyezést jelent. Azzal, hogy az ilyen esetben a biztosítási szerződés kezdeményezőjének az ajánlata szerint létrejövő biztosítási szerződés „in concreto”, vagyis kivételes esetenként konszenzuálisnak is minősíthető, mert a biztosítási szerződés létrejön, de a biztosító ezt azonban az utólagos ellenajánlatával módosíthatja, amelyhez a ha a biztosított nem járul hozzá, a biztosító meghatározott határidőn belül a biztosítási szerződést felmondhatja. Ebből viszont az is kitűnik, hogy a biztosítási szerződés főszabályként reálszerződés és csak kivételesen, valamint csak átmenetileg konszenzuál szerződés.

Ezzel a kérdéssel a kiváló gyakorlati érzékkel rendelkező elméleti biztosítási jogász, Novotni Zoltán is foglalkozott egy előadás keretében 1973-ban a Pécsi Tudományegyetem Rudolf Lóránt professzor által vezetett polgári jogi I. tanszék keretében működött Biztosításjogi Archivum és Kutatóközpont által szervezett nemzetközi biztosításjogi konferencián. Előadásában felvetette a biztosítási szerződés megkötésével kapcsolatos magyar jogi szabályozás életszerűtlenségét, mivel tudta, hogy az egész országra kiterjedően az Állami Biztosító megyei igazgatóságainak munkaviszonyban állt üzletkötői mentek el a körzetükhöz tartozó települések lakóihoz és farmgazdaságok, pontosabban fogalmazva a háztáji gazdaságok tulajdonosaihoz biztosítási szerződéskötésre szóló ajánlattétellel. Én Novotninnak eme felvetését korreferátumomban meg tudtam erősíteni, aki akkor az Állami Biztosító Baranya megyei Igazgatóságának vezető jogtanácsosa és egyetemi külső előadóként a Biztosítási Jogi Archivumnak is a gondozója voltam. Novotni Zoltán ebben az időszakban hasonlóan hozzám az Állami Biztosító Borsod—Abaúj—Zemplén Megyei Igazgatóságának volt vezető jogtanácsosa komoly elméleti és szakirodalmi háttérrel a biztosítási jog terén. Én magam sokat tanultam tőle és akkor kezdtem foglalkozni a biztosítási joggal és néhány tanulmányt magam is publikáltam e témakörből, noha az akkori érdeklődésem és szakirodalmi munkásságom a polgári jog szélesebb területe és a jogelmélet, valamint az agrár-, a szövetkezet jog volt. Eme utóbbi jogterületről védtem meg kandidátusi értekezésemet. Kettőnk között egy szoros szakmai, kutatói és baráti együttműködési kapcsolat alakult ki, mivel beszélgetéseink során kiderült, hogy közel áll hozzá a mezőgazdasági és a szövetkezeti jog.

Amikor meghívására a Szövetkezeti Kutató Intézetből átkerültem egyetemi tanárnak a Miskolci Egyetem 1981-ben megalakult állam-, és jogtudományi karára az általa vezetett civilisztikai intézete keretében megszervezett agrár-, és munkajogi tanszékének lettem a vezetőprofesszora. Agrárjogi és agrártörténeti érdeklődése és tudása alapján szívesen vállalta az általam szerkesztett és részben írt „Agrárjog elemeinek a vázlatát” című kétkötetes tankönyv agrárjog története című fejezetében Mária Terézia Urbáriumának és annak tartalmának, valamint az 1848-as jobbágyfelszabadítással az új, akkor modernnek számított földbirokok struktúra kialakulásának a megindulását. Hasznos észrevételeket fűzött az akkori agrárjogi tankönyv mezőgazdasági szövetkezeti fejezetéhez, valamint a szövetkezeti társaság angliai kialakulásának a körülményéről, amelyet a rochdelei takácsok eredménytelen bérharca indított el. Az 1990. évi rendszerváltást követően az elsők között tekintett ki az angol társasági jogra felvázolva annak szerkezetét és többek között bemutatva a nálunk ismeretlen korlátlan felelősségű kereskedelmi társasági formációt. Központi témaként foglalkozott a magyar állami vállalatok privatizációjával, bátran feltárva annak hibáit, fonásait. Hevesen bírálta, hogy az állami vállalatok gazdasági társaságokká történő átalakításánál nem veszik figyelembe az ott dolgozó munkakollektíva értékét, holott ez a nyugat-európai országokban igen jelentős, különösen akkor, amikor cégeket eladnak és vesznek. Utólag most már tudjuk, hogy miért nem vették figyelembe.

A helyzet ugyanis az volt, hogy a nyugat-európai multinacionális vállalatok már a rendszerváltást megelőzően itt állították elő a magyar munkásokkal

bedolgoztatóként a termékeiket. Ugyanis nálunk a munkaerő nálunk olcsóbb volt mint nyugaton. Amikor pedig az állami vállalatokból kialakított gazdasági társaságok eladására került sor, a vállalatvezetéssel lepaktálva figyelmen kívül hagyták a munkaerő értékét, mert így olcsóbban tudták megvásárolni a céget, ellenszolgáltatásként pedig a magyar vezetők megtarthatták állásaikat az átalakított és eladott cégekben. Az agrárjogtörténeti érdeklődése Novotni Zoltánnak odáig ment, hogy foglalkozott a XIX. század harmadik harmadának magyarországi nagy-, és középbirtok politikájával, ideértve a gazdaságok gépesítését elősegítő hitelezési politikával, valamint ezzel együtt a gazdaság terményeinek, erőgépeinek és épületeinek a biztosításával. Az újonnan modernizálódott gazdaságoknak egyúttal lényegessé vált, hogy újonnan beruházott javaik hosszú távon biztonságban megmaradjanak. E viszonylag szűk társadalmi rétegnek éppen ezért érdekében állt, hogy a biztosítási szerződés megkötésénél az ajánlatot a meg a érdekei szerint először az újdonsült modernizálódott farmtulajdonos, ne pedig a biztosító fogalmazza meg.
